

BILAN

RAPPORT 2006/12

**Ubbergen (Gld) – Berg en Dal, Oude
Kleefsebaan**

Historisch bureauonderzoek naar gevechtshandelingen tijdens WO II

in opdracht van Klok Druten Grondexploitatie BV

Rapport-ID

Titel	Ubbergen (Gld) – Berg en Dal, Oude Kleefsebaan
ISSN	1572-3194-2006/12
Rapportnummer	2006/12
Aantal pagina's	18
Opdrachtgever	Klok Druten Grondexploitatie BV
Contactpersoon opdrachtgever	N. de Kleijn
Onderzoekskader	Bouwwerkzaamheden
Projectleider BILAN	N. Krekelbergh
Auteur(s)	N. Krekelbergh
Kaarten en afbeeldingen	W. Loth
Datum definitief	26 januari 2006
Digitale versie	-
Verzending definitief aan	Klok Druten Grondexploitatie BV
Akkoord BILAN	C. Witteveen Directeur

BILAN

B: Fontys Hogescholen, Mollergebouw
Prof. Goossenslaan 1-01, ruimte A 1.16, Tilburg
P: Postbus 90903, 5000 GD TILBURG
T: 0877 874278
F: 013 5360051
E: bilan@fontys.nl
W: www.bilan.nl

© BILAN 2006

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	7
1 Inleiding.....	9
1.1 Administratieve gegevens project.....	9
1.2 Beschrijving van het plangebied.....	10
2 Onderzoeksmethode.....	11
3 Resultaten van het onderzoek.....	11
3.1 Gevechtshandelingen in 1940.....	11
3.2 Gevechtshandelingen in 1944/'45.....	13
4 Conclusie	15
5 Literatuur	17

Figuren

Fig. 1: Ligging van het plangebied in de regio.....	10
Fig. 2: Voornaamste bewegingen van het Zesde en Achttiende Leger in mei 1940.....	12
Fig. 3: Kaart van de voornaamste troepenbewegingen tijdens <i>Operation Market Garden</i>	13
Fig. 4: Landing van het Eerste bataljon 508 PIR bij Berg en Dal.	14
Fig. 5: Schuttersput uit de Tweede Wereldoorlog op de Duivelsberg,.....	14
fig. 6: Ligging van het plangebied t.o.v. de frontlinie van september 1944 tot maart 1945.....	15

Samenvatting

In opdracht van Klok Druten Ontwikkeling B.V. voerde BILAN in december een historisch bureauonderzoek uit naar gevechtshandelingen tijdens WO II voor het plangebied 'Oude Kleefsebaan 103' in Berg en Dal, gemeente Ubbergen (provincie Gelderland). Het onderzoek werd verricht in het kader van de voorgenomen nieuwbouw op de locatie. Doel van het onderzoek was het geven van een indicatief beeld van de oorlogshandelingen. De vraag of er daadwerkelijk explosieven in de bodem aanwezig zijn werd in de rapportage op aanraden van BILAN opengelaten.

Uit het onderzoek blijkt dat tijdens de inval 1940 Duitse eenheden verborgen lagen in de omgeving van het plangebied. Er zijn echter geen gegevens bekend over daadwerkelijke oorlogshandelingen op de locatie. Tijdens operatie *Market Garden* in september 1944 hebben geallieerde landingen plaatsgevonden in de onmiddellijke nabijheid van het plangebied. Berg en Dal werd in een vroeg stadium bevrijd, maar tijdens de daaropvolgende dagen hebben in de omgeving hevige gevechten plaatsgevonden waarbij zwaar geschut werd gebruikt. Door het gedeeltelijk mislukken van *Market Garden* kwam de omgeving van het plangebied tot maart 1945 in de frontlinie te liggen. Wegens de zware beschietingen moest Berg en Dal van november 1944 tot april 1945 geëvacueerd worden.

Gezien de intensieve gevechtshandelingen in de directe omgeving van het plangebied tussen september 1944 en maart 1945 is het niet uit te sluiten dat er nog explosieven in de ondergrond aanwezig zijn. Vervolgonderzoek is dan ook aan te bevelen. Dit vervolgonderzoek dient te worden uitgevoerd door een bedrijf dat is gecertificeerd volgens de Beoordelingsrichtlijn voor het Procescertificaat "Opsporen Conventionele Explosieven" (BRL-OCE).

1 Inleiding

In opdracht van Klok Druten Ontwikkeling B.V. voerde BILAN in december een historisch bureauonderzoek uit naar gevechtshandelingen tijdens WO II voor het plangebied 'Oude Kleefsebaan 103' in Berg en Dal, gemeente Ubbergen (provincie Gelderland). Het onderzoek werd verricht in het kader van de voorgenomen nieuwbouw op de locatie.

Aan de hand van beschikbare bronnen werden eventuele gevechtshandelingen ter plaatse in kaart gebracht. De resultaten van het bureauonderzoek geven een indicatief beeld van de oorlogshandelingen. De vraag of er daadwerkelijk explosieven in de bodem aanwezig zijn wordt in onderhavige rapportage op aanraden van BILAN opengelaten.

1.1 Administratieve gegevens project

Provincie	Gelderland
Gemeente	Ubbergen
Plaats	Berg en Dal
Straat	Oude Kleefsebaan
Kaartblad	40 West
Oppervlakte plangebied	1,7 ha
Opdrachtgever	Klok Druten Grondexploitatie B.V.
Uitvoerder	BILAN
BILAN projectcode	B2007

1.2 Beschrijving van het plangebied

Het plangebied ligt ten zuidoosten van de bebouwde kom van Berg en Dal aan de Oude Kleefsebaan 103. De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt circa 1,7 hectaren. Het gebied wordt in het zuidwesten begrensd door de Oude Kleefsebaan. In het plangebied zal de huidige bebouwing worden afgebroken en een wooncomplex gerealiseerd worden.

Fig. 1: Ligging van het plangebied in de regio.
(Bron: ANWB Topografische Atlas Nederland 1:50.000, 2002, pp. 191-192)

2 Onderzoeksmethode

Tijdens het bureauonderzoek werd aan de hand van bestaande bronnen informatie verzameld omtrent bekende gevechtshandelingen in de omgeving van het plangebied tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hierbij werden twee momenten cruciaal geacht, namelijk de Duitse inval in mei 1940 en operatie *Market Garden* en de daaropvolgende oorlogswinter in 1944-45. Als bronnen werden gebruikt: topografische kaarten en relevante literatuur en internetbronnen.

Op basis van het bronnenmateriaal werd een globaal en indicatief beeld van gevechtshandelingen in de omgeving van het plangebied geschetst.

3 Resultaten van het onderzoek

3.1 Gevechtshandelingen in 1940

Tijdens de Duitse inval in 1940 werd in Nederland het Achttiende Leger van generaal Von K uchler ingezet, versterkt met de Negende Pantserdivisie en twee SS-divisies. Het Achttiende Leger bestond uit twee korpsen. Het 10e Korps had tot taak om via Gelderland de Grebbelinie aan te vallen, terwijl het 26e korps met steun van de 9^e pantserdivisie door Noord-Brabant zou aanvallen om via de Moerdijkbrug naar Den Haag door te stoten. Reichenau's Zesde Leger zou met twee pantserdivisies via Limburg over de Belgische vlakte oprukken.

Op 10 mei 1940 begon de aanval op X-Zeit (om 03.55 u. Nederlandse tijd), toen pantsertreinen de Duits-Nederlandse grens overschreden. De eerste verdedigingslinie werd gevormd door de IJssellinie en de Maaslinie. Deze laatste werd door de Duitsers in de vroege morgen aangevallen bij Arnhem/Westervoort. Hoewel de meeste bruggen bijtijds waren opgeblazen, viel de brug bij Gennep al twintig minuten na de inval in handen van Duitse commando's in Nederlands uniform. Via deze brug kon een van de pantsertreinen doorrijden tot achter de Peel-Raamstelling bij Mill en reeds binnen een uur na de inval een klein Duits bataljon achter de stelling uitladen. De Duitse artillerie wist de Nederlandse verdediging bij de Maaslinie uit te schakelen. Om 08.00 uur stonden de Duitse troepen op de westelijke Maasoever bij Westervoort.

Fig. 2: Voornaamste bewegingen van het Zesde en Achttiende Leger in mei 1940.
 (Bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Duitse_aanval_op_Nederland_in_1940, 19/12/2005)

Om een snelle doortocht van de Duitse troepen bij de inval op 10 mei 1940 te voorkomen, werden bij Nijmegen direct de verkeers- en spoorbrug over de Waal, de bruggen over het Maas-Waalkanaal en het viaduct over de Graafseweg door Nederlandse genietroepen opgeblazen. Tevens werden de Duitse stellingen bij de Batavierenweg beschoten vanuit Lent¹. In de loop van de dag viel de stad niettemin in Duitse handen. In de omgeving van Berg en Dal, Beek en Wyler lijken de gevechtshandelingen op 10 mei 1940 beperkt te zijn geweest. Op de Duivelsberg aan het Wylersmeer, net ten oosten van het plangebied, hebben Duitse eenheden verborgen gelegen. Er zijn echter geen gegevens van daadwerkelijke beschietingen bekend.

¹ <http://home.planet.nl/~Kees.Leseman/nmoorlog.html>, 19/12/2005.

3.2 Gevechtshandelingen in 1944/'45

Op 17 december 1944 brachten de geallieerden een plan tot uitvoering dat bekend stond onder de codenaam *Market Garden*. Hierbij zouden drie luchtlandingsdivisies worden gedropt (bij Eindhoven, Nijmegen en Arnhem) onder de codenaam *Market*. Deze divisies dienden cruciale rivierovergangen bezet te houden. Tegelijkertijd zou het grondleger vanuit Neerpelt in België zo'n 100 km noordwaarts oprukken om de luchtlandingstroepen te ontzetten en vervolgens af te buigen richting Duitsland (codenaam *Garden*).

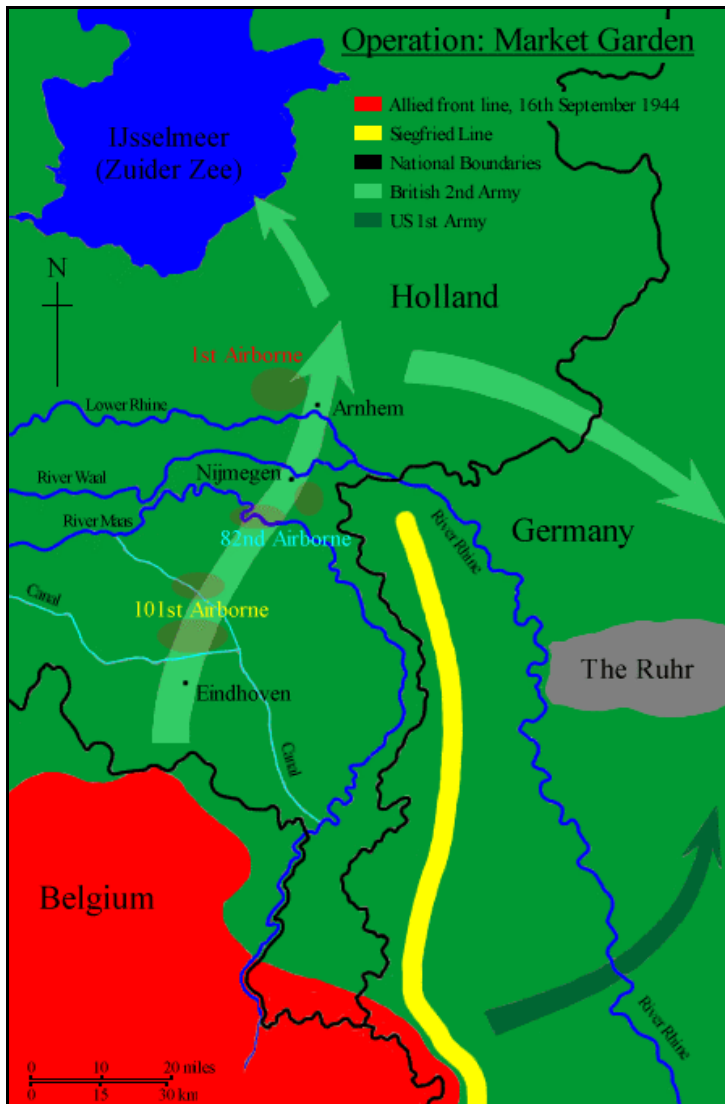

Fig. 3: Kaart van de voornaamste troepenbewegingen tijdens *Operation Market Garden*.
(Bron: <http://www.arnhemarchive.org>, 18/01/2006)

Nabij Nijmegen werd de 82e Airborne Divisie onder leiding van James Gavin gedropt met als doel de verovering van verschillende rivierovergangen en strategische punten waaronder de Waalbruggen bij Nijmegen, de Maasbrug bij Grave en de heuvelrug van Groesbeek. Dit laatste gebied, waar het plangebied zich bevindt, werd op 17 september door de Amerikanen bezet. Het Eerste Bataljon 508 PIR landde langs de Wylersbaan, tussen Wylers en Groesbeek ten zuidoosten van het plangebied, en trok in westelijke richting waarbij Berg en Dal werd bevrijd. Hierbij werd hoogstwaarschijnlijk op of langs de Oude Kleefsebaan opgetrokken. Daarna trok het Eerste bataljon richting Nijmegen. Het Tweede Bataljon 505 PIR landde in de omgeving van de "Uitzichtoren" ten noordoosten van het plangebied en trok over de Zevenheuvelenweg richting Groesbeek. Deze beweging leidde hen direct langs het plangebied.

Fig. 4: Landing van het Eerste bataljon 508 PIR bij Berg en Dal.
(Bron: <http://www.marketgarden1944.nl>, 19/12/2005)

Ondanks de voorspoedige landing werd de volgende twee dagen hevig strijd geleverd in Berg en Dal, Wyler, Beek-Ubbergen en op de Duivelsberg, waarbij een groep van het Eerste Bataljon onder luitenant John Foly dagenlang werd omsingeld. Vanuit het Duitse Reichswald vonden zware aanvallen plaats. De Duivelsberg ten oosten van het plangebied ("heuvel 75.9") veranderde verschillende malen van bezetter, wat gepaard ging met zware artilleriebeschietingen.

Fig. 5: Schuttersput uit de Tweede Wereldoorlog op de Duivelsberg,
direct ten noordoosten van het plangebied. (Bron: <http://www.vv-groesbeek.info/oorlogsberg.htm>, 19/12/2005)

Door het gedeeltelijke mislukken van *Market Garden* (de brug bij Arnhem werd niet genomen) kwam de omgeving rond Nijmegen tot in maart 1945 aan het front te liggen. Door het gedeeltelijke mislukken van Operation Market Garden (de brug bij Arnhem werd niet genomen) kwam de gemeente Ubbergen tot in maart 1945 aan het front te liggen. De frontlinie lag op nauwelijks 1 tot 2 km van het plangebied en liep vanaf het Wylermeer in noordoostelijke richting naar Erlekom en de Waal bij de Kekerdomse Waard (zie fig. 6). In november 1944 diende Berg en Dal te worden geëvacueerd wegens de zware beschietingen vanuit het Duitse gebied. Pas in april 1945 zouden de meeste inwoners naar hun huizen terugkeren².

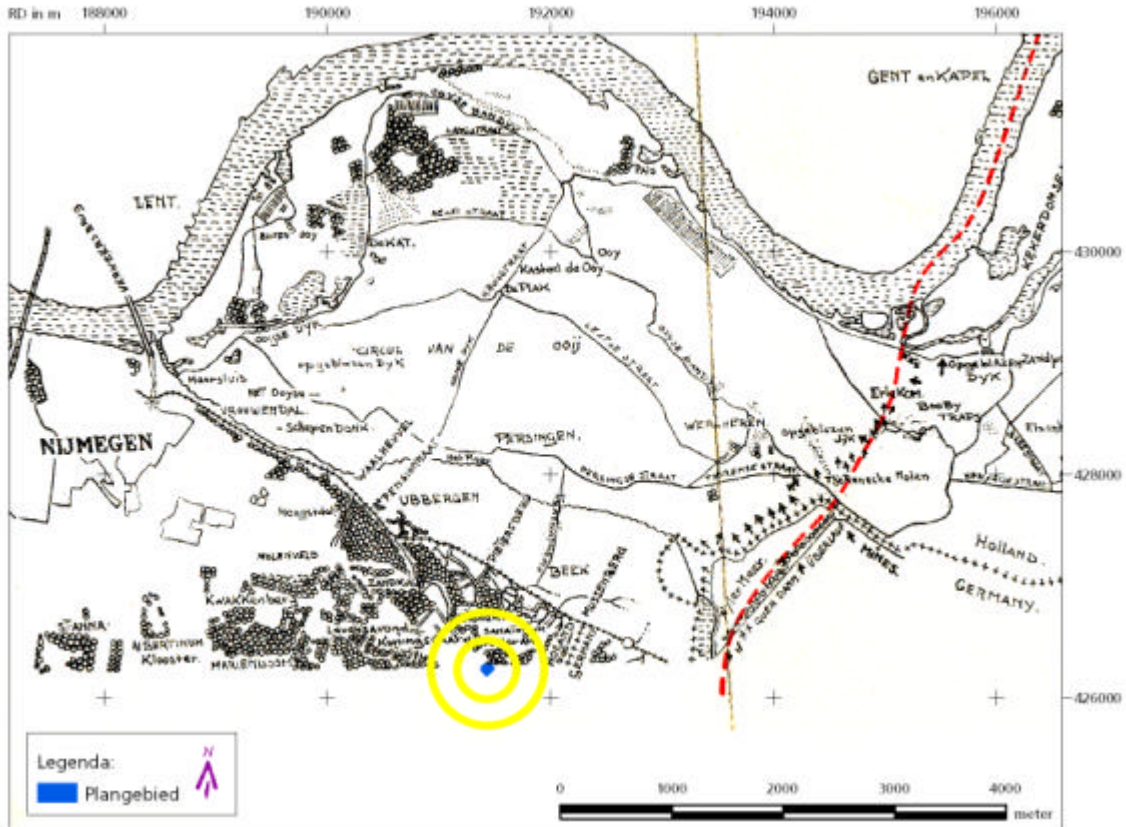

fig. 6: Ligging van het plangebied t.o.v. de frontlinie van september 1944 tot maart 1945 (rode stippellijn). (Bron: H.A.R.K., 1946, kaart 1)

4 Conclusie

Aan de hand van het bureauonderzoek kan een globaal beeld worden geschetst van de gevechtshandelingen die in de omgeving hebben plaatsgevonden in 1940 en in 1944/45. Tijdens de inval in mei 1940 hebben Duitse eenheden verborgen gelegen in de omgeving van het plangebied. Er zijn echter geen gegevens over daadwerkelijke beschietingen bekend.

Tijdens operatie *Market Garden* op 17 september 1944 vonden verschillende geallieerde landingen plaats in de onmiddellijke nabijheid van het plangebied. Berg en Dal werd in een vroeg stadium bevrijd, maar tijdens de daaropvolgende dagen vonden hevige gevechten plaats in de omgeving van het plangebied, waarbij zwaar geschut werd gebruikt. Door het gedeeltelijk mislukken van *Market Garden* kwam de omgeving van het plangebied tot in maart 1945 in de frontlinie te liggen.

² H.A.R.K., 1946, pp. 20-21.

Wegens de zware beschietingen moest Berg en Dal in november 1944 worden geëvacueerd. Pas in april 1945 konden de inwoners naar hun huizen terugkeren.

Gezien de intensieve gevechtshandelingen in de directe omgeving van het plangebied tussen september 1944 en maart 1945 is het niet uit te sluiten dat er nog explosieven in de ondergrond aanwezig zijn. Vervolgonderzoek is dan ook aan te bevelen. Dit vervolgonderzoek dient te worden uitgevoerd door een bedrijf dat is gecertificeerd volgens de Beoordelingsrichtlijn voor het Procescertificaat "Opsporen Conventionele Explosieven" (BRL-OCE).

5 Literatuur

ANWB Topografische Atlas Nederland 1:50.000. ANWB, Den Haag, 2002.

H.A.R.K., *De gemeente Ubbergen in de frontlinie 1944-'45*. Secretariaat H.A.R.K., Ubbergen, 1946.

<http://home.planet.nl/~Kees.Leseman/nmoorlog.html>, 19/12/2005.

<http://www.arnhemarchive.org>, 18/01/2006

<http://www.marketgarden1944.nl/>, 19/12/2005.

http://nl.wikipedia.org/wiki/Duitse_aanval_op_Nederland_in_1940, 19/12/2005.

<http://www.vv-groesbeek.info/oorlogsberg.htm>, 19/12/2005.

<http://www.vv-groesbeek.info/tweedewereldoorloggroesbeek.htm>, 19/12/2005.

